

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Viite: Lausuntopyyntö OM 16/41/2007, OM014:00/2008

Asia: Lausunto mietinnöstä 84/2010 ”Adoptiolainsäädännön uudistaminen”

Lausunnon antaja: Pirkanmaan kärjäoikeus
Kelloportinkatu 5 A, 33100 TAMPERE
puhelin: 010 364 7400
telekopio: 010 364 7401

LAUSUNTO

Yleistä

Vuonna 2009 Tampereen, Ikaalisten ja Toijalan kärjäoikeuksissa käsiteltiin yhteensä 25 adoptioasiaa ja vuonna 2010 Pirkanmaan kärjäoikeudessa 27 adoptioasiaa.

Tilastojen valossa adoptioita on siten ollut lukumääräisesti vähän. Kun lisäksi käytävissä on ollut Korkeimman oikeuden ratkaisuja ohjaamassa ratkaisukäytäntöä, adoptioasioissa ei kärjäoikeuden näkökulmasta katsottuna ole ollut havaittavissa merkittäviä ongelmia.

Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi koko adoptiota koskeva lainsäädäntö kumoamalla nykyinen laki lapseksiottamisesta ja säätämällä uusi adoptiolaki. Uudistuksen yleisenä ja ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Lisäksi tarkoitus on yhdenmukaistaa prosessia, parantaa osallisten oikeusturvaa, ennaltaehkäistä itsenäisiin adoptioihin liittyviä riskejä ja kehittää adoptioviranomaisten organisointia tarkoituksenmukaisemmaksi. Lisäksi Euroopan neuvoston yleissopimus lasten adoptiosta esitetään eduskunnan hyväksyttäväksi ja todetaan, että ehdotettu adoptiolaki on asialliselta sisällöltään sopusoinnussa yleissopimuksen määräysten kanssa.

Kärjäoikeus pitää vanhan lainsäädännön uudistamista ja tarkistamista tarpeellisena ja esityksen yleisiä tavoitteita kannatettavina.

Lapsen etu

Lapsen edun kirjaaminen ensisijaiseksi alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä huomioon otettavaksi periaatteeksi on perusteltua. Tämä periaate on vahvistettu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ja suomalaisessa lainsäädännössä lapsen etu on säädetty ensisijaiseksi ratkaisuperiaatteeksi myös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 10 §:ssä ja lastensuojelulain 4 §:ssä.

Subsidiariteettiperiaate

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 21 artiklan ja Haagin sopimuksen 4 artiklan mukaan kansainvälisissä adoptioissa tulee noudattaa periaatetta, jonka mukaan kansainvälistä adoptiota voidaan harkita, mikäli riittävän selvityksen perusteella lapsen adoptio tai sijoittaminen sijaisperheeseen tai hoitaminen muulla sopivalla tavalla hänen omassa maassaan ei ole mahdollista.

Subsidiariteettiperiaatteen nimenomainen ilmeneminen säännöksistä on perusteltua. Periaate saanee Suomessa merkitystä, koska Suomessa kansainvälisen adoption tarve on ilmeinen, kun tilastojen mukaan suomalaisia adoptoitavia lapsia on ollut suhteellisen vähän. Periaate tiivistää yhteistyötä kansainvälisen ja suomalaisen palvelunantajan välillä ja omalta osaltaan ehkäisee ihmiskauppaa.

Adoptionhakijan ikään liittyvät edellytykset

Ehdotuksen mukaan jos adoptoitava on alaikäinen, adoptoitavan ja adoptionhakijan välisen ikäeron on oltava vähintään 18 vuotta ja se saa olla enintään 42 vuotta, minkä lisäksi adoptionhakija ei saa olla 50 vuotta vanhempi. Adoptionhakijan tulee olla täyttänyt 25 vuotta. Näistä ikärajoista ehdotetaan voitavan poiketa eräissä erityistapauksissa.

Ikärajasäännökset ovat perustellut siitä näkökulmasta, että adoptionhakijoiden tulee olla tietoisia ratkaisuun tosiasiallisesti vaikuttavista kriteereistä. Kun ikärajoja on todellisissa adoptio-tilanteissa sovellettu, hakijoiden oikeusturvaa parantaa se, että kriteerit on kirjattu lainsäädäntöön ja hakijoita kohdellaan tasavertaisesti ikävaatimusten suhteen. Lisäksi on perusteltua yhdenmukaistaa käytäntöjä koti- ja ulkomaisissa adoptioissa.

Eurooppalaisessa yleissopimuksessa ei ole enimmäisikäeroa ja enimmäisikää koskevaa sääntelyä. Ottaen huomioon tämä sekä ikärajoille esitetyt perusteet, on perusteltua kysyä, onko kyseinen sääntely tarpeellista. Tosiasiallisesti yhteiskunnassa on nyt säädettäväksi esitettyä enimmäisikärajaa iäkkäämpiä biologisia vanhempia (erityisesti isiä) ja suurempia ikäeroja lasten ja biologisten vanhempien välillä. Kun adoptionhakijoita on paljon, iäkkäiden

hakijoiden suhteellinen osuus ei liene merkittävä. Vielä vähäisemmäksi voidaan arvioida sellaisten iäkkäiden adoptionhakijoiden osuus, jotka olisivat muidenkin ominaisuuksiensa vuoksi vahvimpia adoptionhakijoita. Pelko siitä, että ilman ikärajoituksia adoptiolapsista muodostuisi sellainen muista lapsista erottuva ryhmä, joiden vanhemmat ovat selvästi iäkkäämpiä kuin muiden samanikäisten lasten vanhemmat, vaikuttaa ylimitoitettulta.

Avioliitto yhteisadoption edellytyksenä

Ehdotuksen mukaan ainoastaan aviopuolisot voisivat adoptoida yhdessä ja avioliiton aikana aviopuolisot voisivat lähtökohtaisesti adoptoida vain yhdessä. Työryhmän toimeksiantoon ei ole kuulunut harkita rekisteröityjen parien yhteisadoptiota. Työryhmän enemmistö ei ole katsonut olevan perusteita avopuolisoiden yhteisadoption mahdollistamiseen. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien tai avopuolisoiden yhteisadoptio ei siten esityksen mukaan olisi mahdollinen.

Lainkäyttäjän näkökulmasta katsottuna lainsäätäjän avioliittoa priorisoiva kanta on selkeä. Se minimoi tarpeen arvioida lapsen etua parisuhteen vakauden näkökulmasta.

Käräjäoikeuden käsityksen mukaan uuden lainsäädännön tulisi kuitenkin heijastaa yhteiskunnan tosiasiallista tilaa ja kehityssuuntia, ja nyt esitetyt lainsäädännölliset ratkaisut yhteisadoptiosta eivät sitä tee eivätkä perustelut ole tältä osin kestäviä. Lainsäätäjän kanta avioliitosta lapsen näkökulmasta pysyvänä ja vakaana instituutiona ei perustu tilastollisesti tutkittuihin tosiseikkoihin. Parisuhteen rekisteröiminen osoittaa avioliiton solmimiseen rinnastuvaa sitoutumista parisuhteeseen. Tosiasiallisesti useat avoliitot ovat huomattavasti vakiintuneempia ja turvallisemman kasvuympäristön tarjoavia kuin monet avioliitot. Esityksen kansainvälisestä vertailusta ilmenee, että useissa maissa rekisteröidyssä parisuhteessa elävien adoptio-oikeus on tunnustettu. Myös Ruotsi esittää yhteisadoptio-oikeutta avopareille.

Esityksen mukaan yksin adoptiota hakevan rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa tai muussa parisuhteessa asuvan parisuhdekumppanin tulee antaa suostumuksensa adoptiolle ja hän on velvollinen osallistumaan ottolapsineuvontaan. Nämä seikat huomioon ottaen ei ole perustelua, ettei kyseinen lapsen perheessä elävä toinen tosiasiallinen vanhempi ja lähihuoltoon osallistuva voi saada adoptiovanhemman asemaa. Lisäksi perustuslain yhdenvertaisuusperiaate huomioon ottaen ei ole perusteltua, että näille parisuhdekumppaneille asetetaan lainsäädännössä vain velvollisuuksia.

Nyt ehdotetun lain voidaan ennakoida merkittäväällä tavalla lisäävän oikeuden käsittelyyn tulevia perheen sisäisten adoptioiden vahvistamisia ja oheishuoltajusasioita. Tällöin syntyy tarve soveltavuuden, olosuhteiden pysyvyyden ym. seikkojen arvioimiselle

oikeudessa. Mikäli yhteisadoptio olisi mahdollinen, arviointi toteutettaisiin adoptioasioiden ammattilaisten toimesta ja prosessiekonomisesti järkevästi.

Biologisen isän aseman vahvistaminen adoptioprosessissa

Esityksessä esitetään adoption suhteesta vanhemmuuden vahvistamiseen säädettävän siten, että pääsääntöisesti adoption vahvistaminen edellyttää vireillä olevan isyysoikeudenkäynnin ratkaisun lainvoimaisuuden. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi siitä, miten mahdollinen myöhemmin tapahtuva isyyden vahvistaminen vaikuttaa adoption vahvistamiseen. Säädös selkiyttää biologisen isän asemaa ja parantaa näin hänen oikeusturvaansa. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2009:40 ohjanee adoptiolain voimaantumisen jälkeenkin harkintaa siitä, millaisen harkinnan perusteella adoptio voidaan vahvistaa silloin, kun isyyttä ei ole vahvistettu.

Myös esitys siitä, että isänkään suostumusta adoptioon ei saa ottaa vastaan ennen kuin laissa säädettävä harkinta-aika on kulunut, parantaa biologisen isän asemaa ja on onnistunut ehdotus.

Adoptionhakijoiden rekisteri

Esityksen 96 §:ssä ehdotetaan valtakunnallisen adoptionhakijoiden rekisterin perustamista. Käräjäoikeus kiinnittää huomioita siihen, että rekisteriä koskevista perusteluista ei löydy mainintaa siitä, että rekisterin henkilötietolain mukaisuus olisi selvitetty.

Adoptiolapsen yhteydenpito aikaisempaan vanhempansa

Yleistä

Ehdotuksessa esitetään säädettäväksi, että tuomioistuin voi vahvistaa sopimuksen tai antaa päätöksen adoptiolapsen yhteydenpidosta biologisiin vanhempiinsa. Tätä kutsutaan myös ns. avoimeksi adoptioksi.

Esityksen mukaan lapsensa adoptioon luovuttava vanhempi voi adoptioeuvonnassa asettaa suostumuksen antamisen ehdoksi sen, että lapsi saa adoption jälkeen pitää häneen yhteyttä, ja tällöin on pyrittävä löytämään sellaiset adoptiovanhemmat, jotka voivat hyväksyä luovuttavan vanhemman toivomukset yhteydenpidosta. Edelleen esityksen mukaan yhteydenpidon vahvistaminen voi olla käytännössä lapsen edun mukaista erityisesti tilanteissa, joissa sijaisvanhemmat adoptoivat sijaishuollossa olleen lapsen.

Käräjäoikeus toteaa, että avoin adoptio ei ole ongelmaton järjestely. Voidaan kysyä, onko huostaanotetun lapsen edun mukaista, että hänet adoptoitavaksi haluava parantaa mahdollisuuksiaan adoptioon suostumalla lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpitoon. Lisäksi esityksen tavoitteena vaikuttaa olevan se, että huostaanotettujen lasten vanhempien kynnys antaa lapsensa

adoptoitavaksi madaltuisi, vaikka huostaanoton perimmäinen tarkoitus on palauttaa lapsi biologisille vanhemmilleen näiden olosuhteiden kohennuttua, ja esityksen mukaan adoptiolainkin keskeisenä lähtökohtana on lapsen omien vanhempien vanhemmuuden tukeminen lastensuojelun keinoin, jotta he voisivat huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta ja lapsi voisi kasvaa omassa kodissaan. Samansuuntaista lainsäädäntöä on ehdotuksen esitys siitä, että kun lapsi on sijoitettu adoptiotarkoituksessa, syntyy adoptionhakijalle tosiasiallisesti pitkälti huoltajan asema. Lastensuojelulain mukaan biologisella vanhemmalla säilyy sijaishuollossa olevan lapsen huoltajuus.

Yhteydenpitoa koskeva ratkaisu

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain mukaan lapsen tapaamisoikeutta koskevat sopimukset vahvistetaan sosiaalilautakunnassa. Sosiaalilautakunta sopii tuomioistuinta paremmin elimeksi, jossa sopimusten lapsen edun mukaisuus selvitetään, kun tuomioistuimen tehtävänä on ensisijaisesti antaa ratkaisuja riitaisissa asioissa. Olisi perusteltua käyttää tätä menettelyä myös kyseessä olevissa sovintoissa. Mikäli sovintoa ei syntyisi, asianosainen voisi saattaa asian tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Mikäli kaikki yhteydenpitoa koskevat ratkaisut katsotaan kuitenkin tarpeelliseksi säätää tuomioistuimen tehtäviksi, käräjäoikeus huomauttaa, että yhteydenpidon vahvistamista koskeva adoptiolain 8 luku on osittain ristiriidassa oikeudenkäymiskaaren 8 luvun kanssa. Adoption vahvistamisessa on kyse hakemusasiasta, ja hakemusasiassa ratkaisun nimike on aina päätös (tai todistus), siitäkin riippumatta, vaikka asiaa käsiteltäisiin riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Yleisessä tuomioistuimessa ei siis hakemusasiassa voida vahvistaa sovintoa. Sen sijaan voidaan kylläkin säätää tuomioistuimen päätöksen edellytykseksi asianosaisten yksimielisyys ja lapsen edun mukaisuus. Ehdotuksesta tulee siten joka tapauksessa poistaa kaikki viittaukset vahvistettuun sovintoon ja käyttää ainoastaan päätös-nimikettä. Tämä edellyttää myös vähäisessä määrin ratkaisun antamisen edellytysten muokkaamista. Kysymyksessä on asiallisesti melko vähäpätöinen, mutta lainsäädännön johdonmukaisuuden nimissä välttämätön korjaus.

Edunvalvojan määrääminen

Esityksen mukaan tuomioistuimen on viran puolesta määrättävä alaikäiselle edunvalvoja adoptioprosessiin, mikäli hänen etunsa on tai saattaa joutua ristiriitaan huoltajan tai edunvalvojan kanssa.

Ehdotuksen mukaan edunvalvojalle maksettaisiin palkkio noudattaen soveltuvin osin oikeusapulain 17 ja 18 §:n sääntelyä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että edunvalvoja saisi valtion varoista korvauksen lapsen taloudellisesta asemasta riippumatta. Ei ole perusteltua automaattisesti olettaa, ettei alaikäisellä voi olla tuloja tai varallisuutta.

Näin ollen olisi perusteltua soveltaa edunvalvojan palkkioon myös oikeusapulain 20 §:n sääntelyä, jolloin lapsi maksaisi sen osan edunvalvojan palkkiosta, johon hänellä olisi varaa.

Adoptiolapsen perintöoikeutta koskevat muutokset

Ehdotuksessa esitetään ennen vuotta 1980 vahvistettujen adoptioiden osalta perintöoikeudellisia muutoksia. Perustelujen mukaan muutoksen tarkoituksena on, että ennen vuotta 1980 adoptoitu henkilö rinnastettaisiin täysin adoptiovanhempiansa biologiseen lapseen arvioitaessa hänen oikeuttaan saada perintö, kuitenkin siten, että tällainen henkilö perisi ottosukulaistensa lisäksi biologiset sukulaisensa.

Lakiteknisesti olisi parempi, että perintöoikeudesta säädettäisiin perintökaaressa, vaikka kyseisen poikkeussäännöksen sijainti nykyisessä ottolapsilaissa puoltaakin sen sijoittamista adoptiolakiin. Perintökaareen tulisi säätää viittaussäännös adoptiolakiin tältä osin. Ehdotetun lakipykälän muotoilusta on todettava, että säännöksen tosiasiallista sisältöä on vaikea hahmottaa, mikä voi olla omiaan johtamaan väärinkäsityksiin perintöoikeudesta ennen vuotta 1980 vahvistetun adoption ollessa kyseessä.

Ehdotettu muutos koskisi melko marginaalista ryhmää. On perusteltua kysyä, onko muutokselle asiallinen syy, kun laki on antanut ja jatkossakin antaa mahdollisuuden hakemuksesta vahvistaa, että ottolapsisuhteeseen sovelletaan uutta lakia, minkä lisäksi perintöoikeudesta voidaan määrätä testamentilla. Lisäksi on todettava, että yhdenvertaisuuden kannalta on varsin ongelmallista, että syntyisi sellainen henkilöryhmä, jolla olisi oikeus periä biologisten lapsen tavoin ottovanhempiansa suvussa mutta tämän lisäksi myös biologiset sukulaisensa.

Lausunnon ovat käräjäoikeudessa valmistelleet käräjätuomarit Päivi Kilpikari, Sinikka Mäkelä, Virpi Pirhonen ja Marja Virtanen.

Tampereella 11.2.2011

Pekka Lankinen
laamanni
Pirkanmaan käräjäoikeus